

Tomasz Lidzbarski, tomaszlidzbarski@gmail.com
Uniwersytet Gdański, Wydział Filologiczny

Raj stwarzany, raj odnajdywany. Obraz greckiej wyspy Zakynthos w narracjach organizatorów turystyki działających w Polsce

Słowa kluczowe: Zakynthos, Grecja, narracja turystyczna, turystyka masowa, stereotypy

Abstrakt

Zakynthos, niewielka wyspa na zachodzie Grecji, jest obecnie jednym z najpopularniejszych celów wakacyjnych podróży u wybrzeży Morza Śródziemnego. Wraz z liczbą wypoczywających zwiększa się również zasób narracji mówiących o tym miejscu. Kształtują one oczekiwania turystów i sposób ich percepcji. Obraz Zakynthos w wakacyjnych folderach różni się od rzeczywistości i nie znajduje odzwierciedlenia w realiach życia zamieszkującej wyspę ludności. Narracje, służąc interesom touroperatorów chcącym stworzyć alternatywny obraz świata, roztaczają przed wczasowiczami wizję raj. Sposób prowadzenia narracji przekłada się na doświadczenia turystów i formy organizacji ich wypoczynku, a także wpływa na zachowania mieszkańców wyspy, którzy, stając się przedmiotem opisu, dążą do przebudowy własnej tożsamości. Niniejsze studium przypadku oparte jest na kilkunastu miesiącach badań prowadzonych na Zakynthos.

Wprowadzenie

Grecja od czasów starożytnych inspirowała i poruszała wyobraźnię. Do dziś, za sprawą antycznej spuścizny, postrzega się ją jako kolebkę europejskiej cywilizacji. Dla wielu ludzi kraj ten, znany przede wszystkim ze szkolnych podręczników, długo pozostawał jednak odległy. Jego współczesny obraz przybliżyły dopiero takie wydarzenia jak igrzyska olimpijskie w Atenach w 2004 roku, członkostwo w Unii Europejskiej, wielki grecki kryzys gospodarczy czy zajęcie kluczowej pozycji na turystycznej mapie świata [Bonarek, Czekalski, Sprawski, Turlej 2005, s. 9]. Grecja zatem to nie tylko starożytność, marmurowe posągi, filozofia i mitologia. To kraj o bogatej historii, ale i obfitującej w zdarzenia teraźniejszości. Mimo to, do dziś jego obraz często budowany jest nie z faktów, lecz stereotypów i marzeń o idyllicznej krainie pełnej słońca [Kordos 2009, s. 5]. Dotyczy to zarówno kontynentalnej części Grecji, jak i wysp, których znajduje się tu kilka tysięcy. Każda stanowi mały, odrębny świat, ma swoją historię i odmienny charakter. Jedną z nich jest położona na Morzu Jońskim Zakynthos (gr. *Ζάκυνθος*)¹, którą współcześnie, podobnie jak wiele innych greckich zakątków, zasiedla nie tylko lokalna ludność, ale okresowo także poszukujący błęgiego wypoczynku przyjezdni urlopowicze. Te dwie grupy – mieszkańcy i turyści – tę samą, grecką i wyspiarską rzeczywistość postrzegają jednak w zupełnie różny sposób. Szczególnie wyraźnie widać to w narracjach biur podróży, które adresowane są do tych drugich.

Niniejszy artykuł jest owocem kilkunastu miesięcy badań, prowadzonych w 2015, 2016 i 2017 roku, które dotyczyły ruchu turystycznego na Zakynthos oraz wpływów, jakie turystyka wywiera na lokalną rzeczywistość. Styczność z coraz liczniej przybywającymi na wyspę turystami stanowiła źródło refleksji nad sposobem, w jaki kreowane są przedstawienia

¹ Pomimo przyjętego w polszczyźnie egzonimu „Zakintos” w artykule wykorzystuje się zlatynizowany zapis nazwy wyspy – „Zakynthos” – bowiem lepiej oddaje on brzmienie tego wyrazu w języku greckim. Ta forma częściej spotykana jest także w tekstach źródłowych, jak również stosowana przez samych mieszkańców wyspy. Naprzemiennie z „Zakynthos” stosuje się także termin „Zante”. Jest to włoska nazwa wyspy, stanowiąca pamiątkę po setkach lat weneckiej okupacji tego miejsca, do dziś jeszcze pozostająca w powszechnym użyciu.

Zakynthos w narracjach tworzonych przez działających w Polsce organizatorów turystyki. Przeprowadzone badania miały na celu identyfikację obrazu Zakynthos, który wyłania się z turystycznych opisów oraz sprawdzenie, czy znajduje on odzwierciedlenie w realiach życia zamieszkującej tu ludności, jak i w doświadczeniach odwiedzających wyspę Polaków.

Wśród obranych metod badawczych dominowały przede wszystkim obserwacje uczestniczące i nieuczestniczące, lektura tekstów źródłowych, analiza wybranych stron internetowych polskich biur podróży, a także badanie ankietowe. Przeprowadzono liczne rozmowy z uczestnikami wycieczek po wyspie, osobami zatrudnionymi w branży turystycznej oraz mieszkańcami Zakynthos. Ponadto, dokonywane w artykule analizy oraz interpretacja opisanych zagadnień odwołują się do prac autorów zajmujących się antropologią turystyki i badaniem szeroko pojętego dyskursu podróży, takich jak Dean MacCannell, John Urry, Anna Wierzbicka, Roland Barthes, Krzysztof Podemski, Paweł Cywiński czy Sabina Owsianowska. Szczególnie istotne w omawianym temacie są bowiem podejmowane już wcześniej przez nich teorie turystycznej wyobraźni, funkcjonowania stereotypów i mitów w dyskursie podróży, koncepcje mistyfikacji i świata przedstawionego, pisanie kultur, oznaczników czy języka turystyki.

Zakynthos

Położenie

Wyspa Zakynthos położona jest u zachodnich wybrzeży Grecji, na Morzu Jońskim. Zajmuje powierzchnię około 406 kilometrów kwadratowych [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1245], co stanowi 0,31 procent powierzchni całego kraju. Jest trzecią pod względem wielkości i najdalej na południe wysuniętą wyspą archipelagu Wysp Jońskich. Wraz z dwiema wysepkami Strofades (gr. *Στροφάδες*) tworzy ona administracyjnie gminę Zakynthos (gr. *Δημοσ Ζακύνθου*) stanowiącą część regionu Wysp Jońskich, który przynależy do jednej ze zdecentralizowanych jednostek administracyjnych kraju obejmującej Peloponez, Grecję Zachodnią i Wyspy Jońskie.

Krajobraz wyspy jest mocno zróżnicowany. Najbardziej na północ wysuniętym punktem Zakynthos jest przylądek Skinari (gr. *Σχοινάρι*). Południowo wschodnią część wyspy wieńczy półwysep Vassilikos (gr. *Βασιλικός*). Najdalej na południowy zachód skierowany jest natomiast przylądek Keri (gr. *Κερί*). Rzeźbę terenu Zakynthos współtworzą: pasmo górskie Vrachionas (gr. *Βραχίωνας*) w zachodniej części wyspy z najwyższym na Zante szczytem (Vrachionas, 758 m n.p.m.), centralna równina między miejscowościami Alykes i Laganas oraz pasmo górskie Skopos (gr. *Σκοπός*) na południowym wschodzie wyspy. Obszar Vrachionas obfituje w liczne formacje wapienne, formy krasowe, zapadliska, doliny czy jaskinie [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1247]. Żyzna równina zlokalizowana w centralnej części wyspy jest największą tego typu formacją na Wyspach Jońskich [www.zakynthos.gov.gr/zakynthos-island/genika/klimatika-meteorologika-kai-ydrologika-dedomena.html, 30.12.2016]. Wybrzeża północnej i zachodniej części wyspy stanowią wysokie klify. Wschodnie i południowe brzegi mają natomiast łagodniejszy charakter i rozciąga się wzdłuż nich wiele plaż. Pasma górskie Skopos wznosi się do wysokości 492 m n.p.m. oraz pokryte jest dużą liczbą ewaporatów i wapieni [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1247].

Najwyższe partie górskie, na północy i zachodzie wyspy, pozostają w większości nagie, o niedużym stopniu wegetacji, porośnięte jedynie niewysoką, krzewiastą i dziką roślinnością [Bekkers 2010, s. 20]. W zachodniej części Vrachionas pojawiają się lasy sosnowe. Centralna równina wraz z pagórkowatymi formacjami i wschodnimi zboczami Vrachionas pełna jest upraw winorośli, drzew oliwnych i cytrusowych [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1247]. Nadbrzeżne, a zwłaszcza klifowe, tereny Zante są w dużym stopniu

zagrożone erozją. Niejednokrotnie występują tu osuwiska ziemi i skał powodowane podcinaniem stoków wskutek wypłukiwania materiału skalnego przez fale morskie i wietrzeńca [Bekkers 2010, s. 28]. Erozja gleb związana jest tu z deforestacją w wyniku pożarów lub wycinką drzew pod uprawy [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1249].

Wyspy Jońskie, ze względu na ich umiejscowienie w sferze subdukcji dwóch płyt litosfery – afrykańskiej i euroazjatyckiej – odznaczają się najwyższym stopniem aktywności sejsmicznej w Europie [Sakkas i in. 2014, s. 4792]. Często nawiedzające je trzęsienia ziemi o różnym nasileniu stanowią największe naturalne zagrożenie także na Zakynthos [Gournellos, Vassilopoulos, Evelpidou 1997, s. 1249].

Klimat

Zante, podobnie jak całą zachodnią część Grecji i Wyspy Jońskie, charakteryzuje klimat śródziemnomorski o morskiej odmianie. We wszystkich porach roku przeważają tu dni bezchmurne lub o niewielkim zachmurzeniu. Na wyspie statystycznie przypada ponad 2800 godzin nasłonecznienia w roku. Obecność morza sprawia, że klimat jest łagodniejszy niż w innych rejonach kraju. Wiosna trwa tutaj relatywnie krótko, lato zaś jest gorące i suche. W tym okresie dzienne temperatury przekraczają 30°C, a niejednokrotnie wynoszą nawet ponad 40°C. Silniejsze opady deszczu pojawiają się wraz z nadejściem jesieni, w połowie września lub na początku października. Najbardziej deszczowe na Zante są jednak miesiące zimowe. Także średnie temperatury są wówczas najniższe, jednak zwykle nie spadają poniżej 5°C [Zerefos i in. 2011, s. 28-32].

Fauna i flora

Świat fauny i flory Zakynthos cechuje ogromna różnorodność. Wybrane tereny wyspy należą także do sieci Natura 2000. Przez cały rok Zante jest nadzwyczaj zielone. Górzyste i wyżynne obszary porastają w dużej mierze sosny alepskie (*Pinus halepensis*) oraz niska śródziemnomorska roślinność [Martinis, Minotou, Poirazidis 2015, s. 119]. Na wyspie znaleźć można ponad 600 różnych gatunków flory śródziemnomorskiej, a wśród nich, między innymi, endemiczne odmiany zatrzawianu (*Limonium zakynthium*, *Limonium phitosianum*) czy 30 chronionych międzynarodowymi konwencjami gatunków orchidei. Świat podwodny urozmaica przeszło 170 gatunków morskich organizmów roślinnych, a także 30 chronionych lub zagrożonych wyginięciem gatunków bezkręgowców, ryb i ssaków morskich. Na Zante, zwłaszcza między wiosną a jesienią, gości prawie 140 gatunków ptaków [Dimitriadis i in. 2015, s. 11-12]. Wybrzeża wyspy są również schronieniem dla fok mniszek śródziemnomorskich (*Monachus monachus*). Są one jednymi z najbardziej zagrożonych wyginięciem gatunków płetwonogich i jednym z najbardziej zagrożonych gatunków ssaków na świecie [Karamanlidis, Dendrinos 2015].

Symboliem Zante są, również zagrożone wyginięciem [Casale, Tucker 2015], żółwie morskie *Caretta caretta*. Śródziemnomorska populacja tych żółwi skupia się wzdłuż wschodnich wybrzeży basenu Morza Śródziemnego, a ich największym skupiskiem w tym regionie pozostaje Grecja z Zakynthos na czele. Południowe plaże wyspy żółwie obrały za swój teren lęgowy [Margaritoulis 2005, s. 917]. Pojawiają się tu one między majem a wrześniem, podczas gdy w pozostałych częściach roku migrują na duże odległości [Dimitriadis i in. 2015, s. 6]. Potrzeba poświęcenia większej uwagi tym zwierzętom była jedną z przyczyn utworzenia w 1999 roku Narodowego Parku Morskiego na Zakynthos (ang. *The National Marine Park of Zakynthos*), który był pierwszą tego typu instytucją zajmującą się ochroną żółwi w basenie Morza Śródziemnego [Dimopoulos 2001, s. 6].

Historia

Znaleziska archeologiczne wskazują na ślady ludzkiej bytności na Zakynthos już od czasów prehistorycznych [Dobroski, Takkou 2006, s. 90]. Pierwsze wzmianki na temat Zakynthos pojawiają się w tekstach starożytnych. O wyspie, określając ją mianem „lesistej ziemi”, w *Iliadzie* i *Odysei* pisał już Homer. Miała ona wchodzić w skład terytoriów Odyseusza, króla Itaki. Począwszy od XIV wieku p.n.e. wyspę wielokrotnie kolonizowano [Dobroski, Takkou 2006, s. 91]. Jako kolonia achajska była ona przynależna cywilizacji mykeńskiej. Zakyntyjczycy², wspierając Ateny, brali udział w wojnie peloponeskiej. Później dostali się pod hegemonię Sparty [Bonelou 2013, s. 7162]. Za czasów Filipa II Macedońskiego wyspa znalazła się w sferze wpływów Macedonii. Po przegranej Aten i Teb w bitwie pod Cheroneją Zakynthos weszła w skład Związku Korynckiego [Sprawski 2005, s. 167]. W latach 220-217 p.n.e., podczas wojny między Związkiem Hellenów a Etolią, wyspa znalazła się pod czasową okupacją Filipa V, króla macedońskiego. W 191 roku p.n.e. Zante na długi czas przeszło w obręb dominacji Rzymu [Bonelou 2013, s. 7162], stając się dobrze prosperującą i cieszącą się licznymi przywilejami kolonią rzymską [Sprawski 2005, s. 221]. Znalazłszy się w obrębie Cesarstwa Bizantyjskiego, położona na obrzeżach imperium wyspa przez kolejne wieki doświadczała licznych najazdów i grabieży [Leontsini 2014, s. 28].

Od 1194 roku z terenów Zante, a także Itaki oraz Kefalonii, utworzono Hrabstwo Kefalonii, niezależne od żadnej z republik morskich i zarządzane przez arystokratyczne rody – najpierw Orsinich, a później Tocco. Między 1479 a 1485 rokiem wyspa znalazła się w rękach Turków. Spod ich krótkiego, aczkolwiek brutalnego, panowania wyzwolili Zakyntyjczyków Wenecjanie, którzy władali wyspą przez niemal trzy kolejne stulecia [Bonarek, Turlej 2005, s. 380-382]. Był to dla wyspy okres wielkiego rozkwitu, ale i silnych podziałów społecznych. Okres rządów Republiki świętego Marka na Zakynthos dobiegł końca wraz z przybyciem Francuzów w 1797 roku, których wolnościowe idee nie spodobały się jednak lokalnej arystokracji, a także Rosji i Turcji, nieprzychylnie przyglądającym się poczynaniom Napoleona. Ich połączone siły doprowadziły do wyparcia Francuzów z Wysp Jońskich oraz utworzenia na ich obszarze Republiki Heptanezu (gr. *Πολιτεία των Επτά Ηνωμένων Νήσων*) – pierwszego greckiego państwa ustanowionego w czasach nowożytnych i namiastki wolności dla okupowanych przez Turków pozostałych terenów Grecji. Twór ten był jednak tylko iluzoryczny i zależny od wpływów rosyjsko-tureckich. Przetrwał on do chwilowego powrotu Napoleona w 1807 roku [Czekalski 2005, s. 425-426].

W 1809 roku rozpoczął się okres ostatniej okupacji Zakynthos, na której władzę, podobnie jak na pozostałych Wyspach Jońskich, przez kolejne lata sprawowali Brytyjczycy [Mackridge 2014, s. 6]. Ostatecznie zostały one przyłączone do pozostałej części Grecji 21 maja 1864 roku, po obsadzeniu na greckim tronie popieranego przez Londyn księcia duńskiego Wilhelma z rodu Schleswig-Holstein Sondenburg Glücksburg [Czekalski 2005, s. 496].

Wraz z początkiem XX wieku wyspa zaczęła tracić też na swym strategicznym znaczeniu. Status Zante jako prężnego ośrodka kulturalnego i gospodarczego powoli odchodził w zapomnienie [Theodossopoulos 2014, s. 20]. Podczas pierwszej i drugiej wojny światowej na wyspie nie toczyły się znaczące działania militarne. Pozostawała ona na uboczu szeroko opisywanych wydarzeń tamtego okresu [Kütting 2010, s. 91]. Na Zakynthos swe krwawe żniwo zebrała jednak trawiąca Grecję na przestrzeni lat 1944-1949 wojna domowa między siłami rządowymi i prawicą a komunistami. Bratobójcze walki

² W artykule do określenia mieszkańców Zakynthos kilkakrotnie wykorzystuje się termin „Zakyntyjczycy”. Stosuje się również przymiotnik „zakyntyjski”. Formy te, ze względu na brak innych bezpośrednich praktyk lub wskazań dotyczących formy zapisu tych wyrazów w języku polskim, przyjęto za polskim wydaniem *Dziejów* Herodota w przekładzie Seweryna Hammera (Zob.: Herodot, *Dzieje*, przeł. S. Hammer, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2005).

miały miejsce i tutaj [Potts 2010, s. 63]. Współcześnie zaś za jedno z najbardziej naznaczających losy mieszkańców Zante wydarzeń uznaje się trzęsienie ziemi, które nawiedziło wyspę 12 sierpnia 1953 roku. Jego ślady pozostają widoczne tutaj jeszcze do dziś [Potts 2010, s. 129].

Demografia

Według danych statystycznych z greckiego spisu powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku gminę Zakynthos zamieszkuje ponad 43 tysiące osób [www.statistics.gr/en/interactive-map, 01.01.2017], choć w rzeczywistości, według nieoficjalnych szacunków lokalnych władz, liczba ta może sięgać nawet 50 tysięcy, co wynika z osiedlania się na wyspie coraz większej liczby osób z zagranicy. Dane lokalnej policji wykazują, że od lat dziewięćdziesiątych XX wieku zarejestrowały się tu osoby z blisko 80 różnych krajów leżących na sześciu kontynentach. Znaczny odsetek imigrantów stanowi ludność albańska. Na drugim miejscu znajdują się Brytyjczycy [Broersma 2008, s. 63].

W przeciwieństwie do północnych i północno-zachodnich obszarów Zakynthos, najgęściej zaludnione są tereny położone w południowej i południowo-wschodniej części wyspy. Wynika to przede wszystkim z rzeźby terenu. Ludność skupia się najczęściej w niewielkich osadach lub wsiach liczących od kilkuset do maksymalnie kilku tysięcy mieszkańców. Największym ośrodkiem miejskim na wyspie jest jej stolica, miasto Zakynthos. Żyje w nim około 10 tysięcy osób. Znajduje się tu najważniejszy port na wyspie, będący głównym punktem komunikacji z kontynentalną częścią kraju. Stolica wyspy to centrum usługowe, handlowe i kulturalne, a także siedziba lokalnych władz. W odróżnieniu od miejscowości turystycznych życie toczy się tutaj przez cały rok.

Gospodarka i turystyka

Do początku rozwoju turystyki gospodarka Zakynthos nierozzerwalnie związana była z uprawą ziemi, rybołówstwem i hodowlą zwierząt. W wyniku przemian, które nastąpiły na przestrzeni trzech ostatnich dekad jej główną siłą napędową stał się jednak przemysł turystyczny [Bekkers 2010, s. 1]. Mimo to, do dziś jeszcze rolnictwo pozostaje ważnym źródłem dochodu dla mieszkańców, a wielu zakyntyjskich hotelarzy czy właścicieli małych przedsiębiorstw turystycznych wciąż dodatkowo pracuje na roli [Kütting 2010, s. 91]. Choć zatrudnienie w tym sektorze znajduje wciąż około 14 procent pracujących [www.statistics.gr/en/interactive-map, 01.01.2017], powierzchnia gruntów ornych w ostatnich latach się zmniejsza, co także związane jest z rozwojem turystyki. Na wyspie uprawia się przede wszystkim oliwki europejskie (*Olea europea*) oraz różne szczepy winorośli. Wyspa słynie z produkcji rodzynek zakyntyjskich (gr. Σταφίδα Ζακύνθου), które do dziś otrzymuje się w tradycyjny sposób – wyłącznie z suszonej na słońcu bezpestkowej odmiany winogron *Vitis corinthica*. Powszechnie uprawia się tu także cytrusy, arbuzy, melony czy zakyntyjskie cebule wodne (gr. Ζακύνθινό Νεροκρέμμυδο). Popularnymi zwierzętami hodowanymi są owce, kozy oraz drób. Lokalny specjał stanowi *ladotiri* (gr. Λαδοτόρι) – moczony w oliwie ser z mleka koziego i owczego o ostrym i wyrazistym smaku.

Na najmniejszą skalę na Zante od lat rozwija się przemysł. Jego ożywieniu nie sprzyjały nigdy naturalne uwarunkowania wyspy i brak właściwych zasobów [Apostolopoulos, Sonmez 1999, s. 415-416]. Zatrudnienie znajduje w nim nieco ponad 12 procent pracujących [www.statistics.gr/en/interactive-map, 01.01.2017]. Przynależą do niego przede wszystkim przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją materiałów budowlanych, opakowań i przetwórstwem żywności. Na wyspie działa kilkadziesiąt tłoczni oliwy oraz winiarni, a także rzeźnie, mleczarnie oraz młyny. Ponad 70 procent osób zatrudnionych jest w usługach [www.statistics.gr/en/interactive-map, 01.01.2017], obejmujących przede wszystkim punkty handlowe, a także mocno rozwiniętą działalność turystyczną.

Turystyka, jako ważna gałąź lokalnej gospodarki zaczęła rozwijać się na Zante w późnych latach siedemdziesiątych XX wieku [Kütting, 2010, s. 94]. Proces ten był

początkowo związany z działaniami greckiego rządu mającymi na celu ustabilizowanie bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej i demograficznej wyspy oraz zahamowanie coraz częstszej emigracji mieszkańców [Apostolopoulos, Sonmez 1999, s. 415-416]. Już w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku turystyka na Zakynthos zaczęła przybierać jednak coraz bardziej masowy charakter. Wraz z szybkim wzrostem liczby lotów czarterowych, na wyspie zapoczątkowany został proces uzależniania jej gospodarki od międzynarodowych touroperatorów, czyli organizatorów kompleksowych usług turystycznych [Apostolopoulos, Sonmez 1999, s. 421]. Rozwój turystyki do dzisiaj postępuje na Zante bardzo szybko. Świadczyć może o tym choćby fakt, że na przestrzeni dwóch ostatnich dekad wskaźnik dynamiki zmian liczby turystów docierających na Zakynthos drogą powietrzną wyniósł aż 261, co oznacza, że liczba turystów w tym czasie wzrosła o ponad 160 punktów procentowych (232 072 odwiedzających w 1994 roku, 606 272 odwiedzających w 2015) [www.hcaa.gr/en/our-airports/kratikos-aerolimenas-zakyn8oy-d-solwmos-kazas, 05.11.2016]. Tym samym, Zakynthos jest współcześnie jednym z najpopularniejszych celów wyjazdów u wybrzeży Morza Śródziemnego [Kütting 2010, s. 96]. Przeważa tu zorganizowana turystyka o charakterze masowym [Apostolopoulos, Sonmez 1999, s. 421] zdominowana przez turystów zagranicznych przybywających na zwykle tygodniowe turnusy lotami czarterowymi [Kütting 2010, s. 95].

Poza wieloma korzyściami, jakie generuje dla wyspy rozwój turystyki, coraz częściej zauważalne są także negatywne konsekwencje takiego stanu rzeczy dla lokalnej społeczności, gospodarki, a także środowiska kulturowego i przyrodniczego.

Wyobraźnia turystyczna

„Podróż przecież nie zaczyna się w momencie, kiedy ruszamy w drogę, i nie kończy, kiedy dotarliśmy do mety. W rzeczywistości zaczyna się dużo wcześniej i praktycznie nie kończy się nigdy (...)” [Kapuściński 2013, s. 84].

W ten sposób, opisując stan swoistego „zarażenia” podróżą, pisał o podejmowaniu wędrówek Ryszard Kapuściński. Wyruszenie w drogę, również to o turystycznym charakterze, zwykle poparte jest procesem przygotowań, nie tylko czysto fizycznych, ale także, a może przede wszystkim tych, które podejmuje ludzka wyobraźnia. Jeszcze nim jednostka postawi stopy na szlaku, w jej umyśle rodzi się pewien obraz wyprawy kształtowany na podstawie posiadanych przez nią wizji rzeczywistości. Jak zauważa Paweł Cywiński, człowiek, wybierając się w podróż, wędruje przez świat fizyczny, namacalny i geograficzny, którego doświadcza w sposób empiryczny, ale jednocześnie przeprawia się też przez metafizyczną sferę wyobraźni, co oznacza uruchamianie „zbiorowych bądź indywidualnych mitologemów – wielkich kompleksów wyobrażeń o świecie – od dekad zawartych w obrębie dyskursu podróży” [Cywiński 2013b]. Turysta, odwiedzając dane miejsce, nie poznaje więc rzeczywistości samej w sobie, w sposób niezmacony i obiektywny. To, jak postrzega otoczenie, zależne jest od posiadanego przez niego modelu poznawczego oraz wdrukowanych w jego umyśle wyobrażeń, skojarzeń i interpretacji, które uruchamiane są przez poszczególne zdarzenia w podróży i wspólnie składają się na jego „wyobrażnię turystyczną” [Wieczorkiewicz 2012, s. 170]. Stanowi ona skłonność do postrzegania odwiedzanych miejsc w ściśle określony sposób i kojarzenia ich z konkretnymi zespołami sensów oraz jest odpowiedzialna za krystalizowanie się turystycznych oczekiwań. Wyobraźnia turystyczna nie jest samorodna, lecz zależna od przyswajanej i przekazywanej z określonej perspektywy wiedzy, ale też potocznych opinii i przekonań, niejednokrotnie nasyconych stereotypami. Jest wytworem widokówek, turystycznych ofert, billboardów i ulotek, przeczytanych książek podróżniczych, programów telewizyjnych oraz wszystkiego, co określić można mianem narracji turystycznej [Wieczorkiewicz 2012, s. 170].

Narracja turystyczna

Narracja zawsze pozostawała nieodłączną częścią podróży. Opowieści z wypraw przekształcały przygody osobiste w doświadczenia dzielone przez całe społeczności. Dostarczały one wiedzy o *Innych*, odległych krainach i obcych ludach [Zdrodowska 2012, s. 249]. Tworzenie narracji o byciu w drodze kształtowało zbiorową wyobraźnię, ale miało także cele utylitarne, ułatwiało wędrówki innym oraz służyło autokreacji snującego swą relację podróżnika [Kordos 2009, s. 7]. Wędrówki bohaterów opisywały, leżące u podstaw literatury europejskiej, dzieła starożytne, takie jak *Gilgamesz*, *Iliada*, *Odyseja* czy *Eneida* [Kordos 2009, s. 13]. Za *periegezę*, czyli znany w starożytnej Grecji opis podróży pełen praktycznych wskazówek, uznać należy dziesięciotomową *Wędrówkę po Helladzie* napisaną w II wieku n.e. przez Pausaniasza. Podróżniczą narracją z okresu średniowiecza było zaś *Opisanie świata* Marco Polo. W renesansie odkrycia geograficzne oraz następujące zmiany światopoglądowe sprzyjały powstawaniu traktatów apodemicznych – wieloaspektowych i kierowanych do różnych odbiorców zbiorów porad, obfitych w szczegółowe opisy różnych typów podróży, zawierających wskazówki medyczne, religijne czy dietetyczne, a także dostarczających wiedzę na temat poszczególnych narodów, tego jak podróżować, ale i jak pisać o podróży [Kordos 2009, s. 8]. W XVII i XVIII wieku młodzi arystokraci i intelektualisci, podczas popularnych wówczas *Grand Tour* po Europie, dostarczyli wielu narracji w postaci listów z podróży, które chętnie czytywano i wydawano. „Epoka Turystów” [Kordos 2009, s. 10], która nadeszła po okresie wielkich odkryć geograficznych i industrializacji, wraz z rozwojem środków transportu oraz rewolucją czasu wolnego, szybko doprowadziła do rozwoju turystyki o masowym charakterze oraz właściwych jej form promocji i sposobów opisu świata. Masy uwolnione z zamieszkiwanych dotąd przestrzeni, korzystając z udogodnień oferowanych przez współczesne technologie, bez trudu mogą przemieszczać się w różne części globu, przywozić pamiątki, filmy, fotografie i opowieści, konsumować, ale i wytwarzać oraz upowszechniać turystyczne narracje [Zdrodowska 2012, s. 250].

Narracja turystyczna jest elementem dyskursu podróży. Postrzegać można ją jako projekt turystycznych doświadczeń, niematerialny zasób, który decyduje o wizerunku odwiedzanego miejsca oraz narzędzie służące kształtowaniu i opisowi relacji między wyobrażeniami dotyczącymi określonego obszaru a ich konfrontacją z rzeczywistością [Owsianowska 2014, s. 7]. Narratorami w turystyce są nie tylko touroperatorzy, przewodnicy czy ukazujące się w dowolnej formie teksty o tematyce podróżniczej, ale także sami turyści, lokalna ludność, przedmioty, takie jak pamiątki i trofea, a nawet odwiedzane miejsca – muzea, skanseny, hotele czy miejscowości [Owsianowska 2014, s. 6]. Wszystko to staje się źródłem opowieści o różnym charakterze. Z narracją turysta spotyka się przed wyjazdem, w trakcie pobytu w określonym miejscu, a po powrocie sam również może stać się jej nowym nadawcą.

W niniejszym artykule najwięcej uwagi poświęcono narracji turystycznej, z jaką osoba podejmująca wędrówkę ma styczność nim wyruszy w drogę. Występuje ona, między innymi, w katalogach i ofertach biur podróży, na stronach internetowych, blogach podróżniczych, w przewodnikach, recenzjach, filmach, programach telewizyjnych i radiowych, w reklamach, drukach ulotnych, na mapach, zdjęciach czy widokówkach. Narracja ta stanowi pewien „przedsmak” podróży, ma być punktem wyjścia do zaznajomienia się z danym miejscem, buduje wyobrażenie o świecie, który turysta planuje odwiedzić. Podobnie jak turystyczne doznanie oddziałuje ona na różne zmysły, może rodzić poczucie bezpieczeństwa i okiełznania nieznanych dotąd obszarów albo dawać obietnicę niezapomnianej przygody. Głębsza analiza turystycznych narracji, refleksja nad prezentowanymi w nich treściami, sposobem ich konstruowania i upowszechniania, pozwala jednak zauważyć, że nie tylko opisują one

rzeczywistość, lecz w pewien sposób ją kreują, determinując wyobraźnię turysty i jego spojrzenie.

„Turyści nie podziwiają widoków, tylko ich wyidealizowane przedstawienia znane z widokówek i przewodników turystycznych (oraz programów telewizyjnych i internetu). I nawet wówczas, kiedy w rzeczywistości wcale nie «widzą» wszystkich tych zachwycających rzeczy, doświadczają ich w swojej wyobraźni” [Urry 2007, s. 131].

Narracje turystyczne niekiedy bywają więc dalekie od autentyczności, mogą tworzyć alternatywny obraz rzeczywistości czy też, podobnie jak dzieło literackie, swoisty świat przedstawiony rozumiany jako spójna struktura tworzona z kombinacji słów i obrazów, wprowadzająca określoną wizję czasoprzestrzeni [Wieczorkiewicz 2012, s. 170]. W konsekwencji, narracje, służące najczęściej interesom masowego przemysłu turystycznego [Cywiński 2013a], można uznać za próbę monopolizacji wiedzy, upowszechniają mity, systemy znaczeń i stereotypy. W podobny sposób w narracji turystycznej kształtowany jest obraz wyspy Zakynthos.

Problematyka i metody badań

Grecja pozostaje jednym z najchętniej odwiedzanych krajów przez polskich turystów [Charakterystyka krajowych i zagranicznych podróży... 2016, s. 10]. Jak wskazują dane gromadzone przez port lotniczy im. Dionizosa Solomosa na Zakynthos, każdego roku coraz więcej Polaków przybywa także na Zante [dane portu lotniczego udostępnione na miejscu, 16.11.2016]. Znajduje to odzwierciedlenie w rosnącej liczbie różnego typu narracji turystycznych opisujących Grecję, jak i samą wyspę. Choć u polskich wydawców, z jednym tylko wyjątkiem³, nie są dostępne przewodniki po samym Zante, zwykle kilka stron lakonicznego opisu na temat wyspy można znaleźć w kilkunastu wydanych w Polsce turystycznych pozycjach dotyczących całej Grecji lub greckich wysp. Coraz częściej o Zakynthos usłyszeć można w programach telewizyjnych, a prawdziwa mnogość podróżniczych tekstów dostępna jest w Internecie. Mnóstwa obrazów z wyspy dostarczają również broszury biur podróży. W związku z tym w toku badań oraz podczas pracy z polskimi turystami odwiedzającymi Zante postawiono następujące pytania badawcze:

- Skąd turyści czerpią swoją wiedzę na temat wyspy przed wyjazdem?
- W jaki sposób kreowany jest obraz Zakynthos w polskiej narracji turystycznej?
- Jaki obraz wyspy wyłania się z ofert touroperatorów?
- Czy przedstawienia Zakynthos konstruowane przez organizatorów turystyki mogą wpływać na lokalną rzeczywistość?
- Czy obraz wyspy stwarzany przez touroperatorów znajduje swe odzwierciedlenie w sposobie percepcji i doświadczeniach przyjeżdżających na wyspę Polaków?

Niezwykle pomocne w zgłębianiu tych kwestii były obserwacje uczestniczące i nieuczestniczące, które autor badań prowadził, pracując jako przewodnik w działającym na Zakynthos, lokalnym biurze podróży, od czerwca do października zarówno w 2015, 2016, jak i 2017 roku. Praca wiązała się z oprowadzaniem polskich grup zwiedzających na codziennych, całodniowych wycieczkach fakultatywnych po wyspie. W ten sposób możliwe stało się uzyskanie pełniejszego wglądu w funkcjonowanie turystyki na Zante. Obserwacje miały charakter jawny i celowy. Prowadzono je w miejscowościach w południowej i w południowo-wschodniej części Zante, w których zatrzymuje się najwięcej turystów, jak i w miejscach odległych od bazy hotelowej, posiadających jednak status ważnych atrakcji turystycznych, jak na przykład Zatoka Wraku, Błękitne Groty, zachodnie, klifowe wybrzeża wyspy czy też górskie wsie Anafonitria, Volimes oraz Keri. Podczas

³ Zob.: W. Rusin, 2016, *Zakinthos*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała.

obserwacji na bieżąco prowadzono notatki terenowe. Korzystano także z dokumentacji filmowej i fotograficznej.

W toku badań i w poszukiwaniu odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze przeprowadzono również wiele rozmów zarówno z lokalną ludnością, osobami zatrudnionymi w turystyce stale lub tylko okresowo zamieszkującymi wyspę, a także wieloma turystami. Rozmowy miały charakter wywiadu antropologicznego, nieustrukturalizowanego i niestandardyzowanego. Prowadzono je w językach polskim, angielskim oraz greckim z wykorzystaniem rejestracji dźwiękowej oraz pisemnych notatek.

Dodatkową techniką, z której skorzystano w toku pracy w terenie, było badanie ankietowe. Miało ono przede wszystkim charakter pomocniczy i przeprowadzone zostało wśród 196 dobranych losowo polskich turystów, którzy byli uczestnikami wycieczek prowadzonych przez autora badań w sierpniu i wrześniu 2016 roku. Turyści byli proszeni o samodzielne wypełnienie kwestionariusza przed rozpoczęciem zwiedzania. Ankieta składała się z 6 pytań zamkniętych wielokrotnego wyboru oraz 2 pytań otwartych. Pytania zamknięte pozwalały ustalić, czy ówczesny pobyt na Zakynthos był dla badanych pierwszą wizytą w Grecji, który raz odwiedzali oni wyspę, w jaki sposób przybyli na Zante i na jak długo się tu zatrzymali. Pytano również o ich główne motywacje do przyjazdu na Zakynthos oraz skąd czerpali oni wiedzę na temat tego miejsca jeszcze przed wakacjami. Poprzez pytania otwarte chciano dowiedzieć się jakich słów i określeń turyści użyliby do opisu wyspy, a także czy, i ewentualnie w jaki sposób, ich wcześniejsze wyobrażenia o Zakynthos uległy zmianie już po przybyciu na miejsce. Zebrany materiał pozwolił również określić czy kreowany w narracji turystycznej obraz Zakynthos znajduje swe odbicie w sposobie percepcji ankietowanych osób i ich opinii na temat odwiedzanego miejsca.

Losowo dobranych turystów, odpowiadających na zamknięte i otwarte pytania zawarte w ankietach, cechowało bardzo duże zróżnicowanie wiekowe. Były to osoby między jedenastym a siedemdziesiątym rokiem życia. Tak dużą rozbieżność wieku uczestników zaobserwować można także na wycieczkach fakultatywnych. Bardzo często w kilkunastoosobowej grupie podróżującej tym samym bussem spotykają się zarówno rodziny z małymi dziećmi, nastolatki, młode pary, jak i seniorzy. Może świadczyć to o tym, że Zakynthos obierana jest za miejsce wakacyjnego wypoczynku przez osoby reprezentujące wiele grup wiekowych. 60 procent grupy badawczej stanowiły kobiety. Najczęściej wskazywanym poziomem wykształcenia było wykształcenie wyższe. Pytanie o stopień edukacji miało z założenia służyć sprawdzeniu, czy udzielane odpowiedzi różnią się w zależności od wykształcenia, jednakże analiza danych wykluczyła podobne przypuszczenia. Ponad 60 procent badanych uczestników po raz pierwszy odwiedzało Grecję, natomiast dla niemal wszystkich była to pierwsza wizyta na wyspie. Drugi lub kolejny raz Zakynthos zwiedzały zaledwie cztery osoby (2 procent), co może wiązać się z charakterystycznym wciąż na Zante typem „turystyki jednego razu” (ang. *one-off tourism*), polegającym na tym, że większość turystów, mimo dużej satysfakcji z pobytu, już nigdy nie wraca na wyspę. Często ich pierwsze odwiedziny są zarazem ostatnimi [Kütting 2010, s. 111]. Z drugiej strony, w przypadku uczestników wycieczek takie zjawisko może wynikać również z faktu, że osoby, które raz już wyspę zwiedziły, nie zawsze decydują się na kolejną podróż z przewodnikiem. Zebrane dane wyraźnie wskazują na dominujący wśród ankietowanych typ zorganizowanej turystyki masowej. Niemal 100 procent ankietowanych osób przybyło na Zakynthos z touroperatorem. Najczęściej były to tygodniowe lub dwutygodniowe turnusy. Na własną rękę podróż zorganizowało tylko czterech turystów (2 procent). Inny charakter pobytu wskazały dwie osoby (1 procent). Turyści zostali zapytani także o określenia, których użyliby do opisu wyspy oraz o to, czy ich wcześniejsze wyobrażenia o Zakynthos uległy zmianie już po przybyciu na miejsce. Do analizy tych odpowiedzi wróć w dalszej części artykułu. Pytanie związane z narracją turystyczną dotyczyło źródeł, z których ankietowani czerpali informacje na temat wyspy przed

przyjazdem. Mogli oni wskazać więcej niż jedną odpowiedź. Liczbę konkretnych wskazań obrazuje tabela nr 1.

Tab. 1. Źródła, z których turyści odwiedzający Zakynthos czerpią wiedzę na temat wyspy

Rodzaj źródła	Liczba wskazań
Strony internetowe i blogi	152 (77,6%)
Oferty i broszury biur podróży	80 (40,8%)
Rodzina i znajomi	62 (31,6%)
Przewodniki turystyczne	49 (25%)
Czasopisma podróżnicze	6 (3,1%)
Brak wcześniejszego zainteresowania jakimikolwiek informacjami na temat wyspy	6 (3,1%)
Inne	3 (1,5%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Najczęściej wiedzy poszukiwano na stronach internetowych oraz blogach. Opcję tę wskazało ponad 75 procent zapytanych turystów. Drugim najczęściej deklarowanym nośnikiem informacji były oferty i broszury biur podróży (około 40 procent wskazań). Część osób (około 30 procent) bazowała też na opiniach rodziny i znajomych. Lekturze przewodników oddało się 25 procent podróżnych, a czasopism zaledwie 3 procent z nich. Taki sam odsetek osób przed wyjazdem nie poszukiwał żadnych informacji. Uzyskane dane skłaniają do bliższego przyjrzenia się narracji na temat Zante zawartej na stronach internetowych największych działających w Polsce touroperatorów oferujących wczasy na wyspie.

Strony internetowe wybranych touroperatorów

Najwięcej ankietowanych turystów dotarło na wyspę z touroperatorami takimi jak Itaka, Tui, Rainbow Tours, Wezyr Holidays czy Grecos. Pozostają one wiodącymi organizatorami turystyki na polskim rynku [Prezentacja największych touroperatorów 2014, s. 17] i, za wyjątkiem Grecos, oferują wyjazdy nie tylko do krajów europejskich, ale także do miejsc na innych kontynentach. Na stronach internetowych tych touroperatorów [www.itaka.pl, www.tui.pl, www.r.pl, www.wezyrholidays.pl, www.grecos.pl, 25.03.2017] wyróżnić można kilka charakterystycznych i powtarzających się elementów. Każda z nich posiada wyszukiwarkę pozwalającą określić terminy pobytu oraz znaleźć konkretny kierunek wakacji. Migające reklamy podkreślające aktualne oferty zniżkowe mają za zadanie przyciągnąć uwagę czytelników (internautów; potencjalnych klientów).. Oddzielne moduły witryn poświęcone są okazjom *last minute*, ofertom letniego wypoczynku, promocjom i wskazaniu spektrum kierunków, które można odwiedzić z danym biurem. W większości przypadków na swojej stronie, tuż obok siebie, touroperatorzy przedstawiają miejsca położone na kilku różnych kontynentach. Tui zestawia na przykład informacje o wakacjach w Meksyku z propozycjami wyjazdów do Kenii, Zjednoczonych Emiratów Arabskich czy Portugalii. Dochodzi więc do swoistego zatarcia granic i zaburzenia poczucia odległości. To, co dalekie, staje się zarazem bliskie. Przedstawiony tu świat wydaje się schizofreniczny. Czasoprzestrzeń ulega spłaszczeniu, nie ma związku z uporządkowaną i rutynową codziennością [Wieczorkiewicz 2012, s. 245]. Wśród zastosowanej kolorystyki dominują różne odcienie niebieskiego, a także zieleń, żółć i czerwień. Błękity przywołują na myśl wakacyjne niebo i orzeźwiające wody oceanu, żółty może kojarzyć się ze słońcem, a soczysta zieleń z bogactwem egzotycznej flory. W ten sposób już sam wygląd witryny zdaje się zaszczeplać myśl o barwnych wspomnieniach z podróży, które zamierza przywieźć ze sobą turysta. Czerwień służy zaś podkreśleniu wszelkich okazji, atrakcyjnych cen, rabatów albo czasu, który pozostał do końca promocji. Wszystko to sprawia wrażenie, że przedstawiony świat

znajduje się w zasięgu ręki. Jedynie kilka prostych kliknięć dzieli turystę od przedstawionych wakacji marzeń w Sharm el Sheikh, na Gran Canarii, Fuerteventurze czy Zakynthos. Wystarczy tylko się pospieszyć. Na analizowanych stronach wyróżniają się też elementy budzące u odbiorcy poczucie bezpieczeństwa i przekonanie o profesjonalizmie touroperatora. Itaka na przykład podkreśla liczby wskazujące na jego wiodącą pozycję na runku, stosuje sformułowania takie jak „lider branży” i „zaufanie”, wyróżnia też kwotę gwarancji ubezpieczeniowej. Na liczby obrazujące doświadczenie w swojej dziedzinie stawia także Wezyr Holidays. Grecos dodatkowo buduje swą pozycję jako eksperta, określając się mianem „specjalisty od Wielkich Greckich Wakacji” [www.grecos.pl/, 25.03.2017].

Na wszystkich poddanych analizie witrynach internetowych w częściach poświęconych Zakynthos występuje kilka stałych elementów: bardziej lub mniej rozbudowany opis wyspy, niekiedy wzbogacony także galerią fotografii, spis wartych odwiedzenia atrakcji, lista obiektów hotelowych, propozycje wycieczek fakultatywnych, zbiór podstawowych informacji praktycznych, a czasem również mapa wyspy. Zawsze w pierwszej kolejności prezentowane są hotele wraz z cenami, dostępnymi terminami pobytu i opcjami wyżywienia. To pierwsze i najbardziej szczegółowo opracowane informacje, z jakimi styka się turysta podczas wizyty na stronie touroperatora dotyczącej Zante. Treści bezpośrednio dotyczące wyspy traktowane są, jakby się mogło zdawać, jako mniej istotne, a niekiedy wręcz stanowią tylko dodatek do przedstawianej oferty, na przykład w formie dostępnego w pobocznej zakładce lakonicznego opisu regionu, w którym położony jest hotel. Oczywiście należy tutaj zauważyć, że narracja touroperatora, ze względu na różne cele, nie jest narracją przewodnika. Z perspektywy organizatora turystyki taki porządek wynika bowiem z priorytetu, jakim jest dla niego właściwa prezentacja oferowanych usług oraz zapewnienie sprzedaży. Trudno byłoby zatem oczekiwać, że między tekstem na firmowej witrynie z ofertą wypoczynkową a szczegółową narracją bedekerów będzie można postawić znak równości. Należy jednak zwrócić uwagę, że przekazywane turystom treści wpływają na ich wyobrażenia o odwiedzanym miejscu, a później sposób, w jaki jest ono postrzegane. Selekcja informacji dokonana przez touroperatora wydaje się tymczasem szczególnie znacząca, jeśli pod uwagę weźmie się podejmowane przez niego dążenia do uchodzenia za eksperta czy lidera w swojej dziedzinie. Wysunięcie na pierwszy plan kompleksów wypoczynkowych sprawia więc wrażenie, że nie są one tylko częścią infrastruktury turystycznej znajdującej się na wyspie, ale to Zakynthos staje się otoczeniem dla hotelu zmieniającego się w tym przypadku w centrum turystycznego poznania. Od niego liczy się bowiem przebyte odległości, od jego standardu zależy satysfakcja z pobytu gości, zaś pracująca w nim obsługa jest najczęściej pierwszymi, a niekiedy nawet jedynymi, mieszkańcami wyspy, z którymi turysta nawiązuje kontakt. Przyznane obiektowi gwiazdki mogą zachęcić nieustannemu ocenianiu odwiedzonego miejsca, którego rzeczywistość zmienia się tym samym w produkt oczekujący na recenzję. Droższe – wyżej cenione – podobnie jak w ocenie hotelu jest więc to, co bardziej luksusowe, wygodne i nowoczesne. To co proste zaś, mało barwne i typowe, nie jest już tak atrakcyjne.

Selektywność narracji turystycznych

Szczególną uwagę zwrócić należy na selektywny charakter narracji turystycznych. Skupiają się one tylko na wybranych aspektach, a inne zupełnie pomijają. Pewne wątki są przedmiotem rozbudowanych analiz i interpretacji, niektórym zaś w ogóle nie poświęca się uwagi lub celowo milczy się na ich temat, gdyż zbyt odbiegają od wachlarza turystycznych wyobrażeń. Roland Barthes, przyglądając się w *Mitologiach* popularnemu we Francji „Niebieskiemu przewodnikowi” [Barthes 2000, s. 159], zauważył na przykład, że podkreśla się w nim górzystość krajobrazów, lecz niewiele uwagi poświęca się równinom.

W turystycznych opisach na pierwszy plan wysuwa się zabytki, z ludzi czyniąc natomiast, o ile w ogóle się o nich wspomina, ewentualne tło. Zdaniem Barthesa kwintesencją podróży nie jest więc spotkanie z drugim człowiekiem, ale zwiedzanie kościołów. Kraje i kultury przedstawia się nie przez pryzmat ich mieszkańców, tylko przez obiekty sakralne zawarte na liście atrakcji, które trzeba zobaczyć.

Wybiórczość turystycznych opisów dostrzegalna jest także na stronach internetowych touroperatorów poświęconych Zakynthos. W narracji o wyspie niemal nie występuje lokalna ludność. Miejsce ukazywane jest przez pryzmat otaczającej przyrody. Podkreśla się sformułowania takie jak „dziewiczy” czy „naturalny”. We wszystkich analizowanych tekstach nacisk kładzie się na elementy krajobrazu – formacje skalne, odcienie morza, gaje oliwne, lasy, słoneczne i piaszczyste plaże (o tych dominujących na wyspie – kamienistych – w ogóle się nie wspomina), ciepłe wody czy „postrzępione wybrzeża”. Zante zdaje się oddane naturze. O osobach wypoczywających na wyspie mówi się jedynie przy okazji opisów turystycznych miejscowości, w których zlokalizowane są hotele, tawerny lub inne formy wakacyjnej infrastruktury. Pozostałe prezentowane tereny wydają się więc bezludne. Częściej od ludzi w narracjach o Zakynthos występują natomiast zwierzęta – żółwie *Caretta caretta*, a sporadycznie także foki *Monachus monachus*. Wśród wskazywanych atrakcji najczęściej wzmiankowane są Błękitne Groty, Zatoka Wraku, plaża Xigia oraz plaże półwyspu Vassilikos, zatoka Porto Limnionas, stolica wyspy, a także wysepka Cameo (nigdzie nie użyto jej tradycyjnej nazwy – Agios Sostis). Spośród kilkudziesięciu znajdujących się na wyspie miejscowości na analizowanych stronach internetowych przedstawionych zostało łącznie zaledwie kilka z nich. Z wyjątkiem Anafonitrii i Keri nie znaleziono na stronach touroperatorów opisu żadnej z górskich wiosek, w których do dziś można zobaczyć tradycyjne rękodzieło i produkty rolne oraz obserwować pozostałości charakterystycznej dla Zakynthos architektury. Nawet jeśli ich nazwy przewijają się w prezentowanych przez organizatorów turystyki treściach, to jedynie ze względu na specyficzne atrakcje, które mają uzasadniać sens odwiedzin w tych miejscach. Jako „jedyny powód”, dla którego warto zajrzeć do wsi Exo Chora w zachodniej części wyspy, Itaka podaje na przykład najstarsze na wyspie drzewo oliwne [www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html, 06.04.2017]. W turystycznych opisach nie sposób ponadto znaleźć informacji na temat bieżącej sytuacji społecznej i ekonomicznej wyspy albo o problemach dotyczących ochrony środowiska. Bardzo wybiórczo i z niewielką troską o rzetelność przekazywanej wiedzy potraktowane zostały także wątki dotyczące lokalnych tradycji czy historii. Przykładem bardzo selektywnego opisu są na przykład informacje zawarte na stronie biura podróży Itaka, co obrazuje poniższa ilustracja (Ryc 1.).



W skrócie

- plaże, szmaragdowe morze i piękna, dobrze zachowana przyroda
- rozrywkowe miejscowości pełne pubów i dyskotek
- imponująca Zatoka Wraku, uznawana za jedną z najpiękniejszych na świecie
- symbol wyspy – żółwie *Caretta*
- słynna retsina – wino zaprawione żywicą

Zobacz ofertę

Wczasy (24)

Ryc. 1. Wybiórczy opis Zakynthos z wypunktowaniem atrakcji na stronie internetowej biura podróży Itaka
 Źródło: www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html [06.04.2017].

W niektórych narracjach występują liczne błędy. W opisie wyspy na stronie Tui [www.tui.pl/wypoczynek/grecja/zakynthos, 06.04.2017] można przeczytać, że nazwa wyspy wywodzi się od hiacyntu. Autorowi badań nigdzie nie udało się znaleźć informacji, która potwierdzałaby to stwierdzenie. Niewłaściwa jest także podana w tym tekście data ponownego przyłączenia Zakynthos do Grecji. Miało to bowiem miejsce w 1864 roku, nie zaś dopiero w 1944, jak podano na stronie touroperatora. Błędne daty znajdują się również w dalszym ciągu narracji. Zmienionych zostało również kilka nazw (np. „Porto Vromio” zamiast „Porto Vromi”) oraz faktów – popularne na Zante Błękitne Groty znajdują się nie, jak wskazano, w zachodniej części przylądka Skinari, lecz przede wszystkim po jego wschodniej stronie. Co więcej, wbrew temu, co podaje Tui, żółwie swoje jaja składają na kilku plażach w Zatoce Laganas, a nie tylko na Gerakas. Te, jak i inne podobne nieścisłości, w które obfituje turystyczna narracja, zdradzają, że przy jej tworzeniu więcej uwagi poświęca się ogólnemu wydzźwiękowi i kreacji pożądanego wizerunku, aniżeli dbałości o fakty.

Narracje turystyczne jako oznacznik

Roland Barthes analizowany przez siebie „Niebieski przewodnik” określił ostatecznie „narzędziem zaślepienia” [Barthes 2000, s. 159]. Uznał bowiem, że przeczy on swojej funkcji – nie objaśnia świata, lecz tworzy jego wizję, infantyлізуje turystę, pozbawia go samodzielności, kieruje każdym jego ruchem i spojrzeniem. Także Dean MacCannell we wszelkich formach turystycznych narracji doszukiwał się źródła bezradności osób zwiedzających, braku ich zdolności do własnej, nieukształtowanej odgórnie refleksji i samoistnego odczuwania otaczającej rzeczywistości. Dlatego też różnego typu przewodniki, pamiętki, teksty podróźnicze, tabliczki z podpisem, pocztówki czy foldery reklamowe określał mianem oznaczników, czyli informacji o widokach [MacCannell 2005, s. 64]. Pozwalają one zmienić przedmioty lub miejsca pozornie niewyróżniające się w oryginalne atrakcje turystyczne, zapisać je w zbiorowej świadomości oraz zidentyfikować jako obiekty, które należy zobaczyć lub odwiedzić. Oznaczniki biorą udział w opisanym przez MacCannella procesie sakralizacji widoku, prowadzącym do obrzędowego charakteru zachowania turystów [MacCannell 2005, s. 65-66]. Narracje turystyczne w ten sposób tworzą swoiste *sacrum*, przyczyniają się do wyznaczania przestrzeni świętych, w których wizyta pojmowana jest jako obowiązek. Dopiero jego wypełnienie decyduje o prawdziwości i pełni turystycznego doznania. Podróż nie już celem samym w sobie, lecz wędrówką do tego, co wcześniej zostało już wypunktowane, wyróżnione i oznaczone. Narracje stają się zatem narzędziem tresującym swego odbiorcę. Za ich pośrednictwem dowiaduje się on, na co powinien zwrócić uwagę, gdzie należy się wzruszyć, zachwycić, zaśmiać lub oburzyć.

Wszystkie fazy omówionego przez MacCannella procesu sakralizacji widoczne są doskonale na przykładzie Zatoki Wrału zwanej także *Navagio*, która stała się jedną z wizytówek Zakynthos, ale i całej Grecji. Rozciągający się na nią z klifu widok (Ryc. 2) występuje nie tylko na analizowanych w toku badań witrynach internetowych, ale także we wszelkich folderach reklamowych i w innych materiałach promocyjnych dotyczących wyspy. Na głównej stronie Grecos [www.grecos.pl, 07.04.2017] fotografia ta, opatrzona hasłem zapowiadającym „Wielkie Greckie Wakacje”, jest pierwszą, która wyświetla się odwiedzającym. Zdjęcie to w formie fototapety kilkakrotnie widywano też na ścianach lokalnych, niezwiązanych ze sobą, biur podróży w różnych częściach Polski. Pierwszym etapem sakralizacji jest nazwanie konkretnego miejsca [MacCannell 2005, s. 69]. Zatoka Wrału swą obecną nazwę zawdzięcza statkowi, który porzucono w niej w latach osiemdziesiątych XX wieku. Zastąpiła i niemal całkowicie wyparła ona pierwotną nazwę tego zakątka wyspy, zwanego dotąd Zatoką Świętego Jerzego (gr. *Ακτή Άγιος Γεώργιος*).

Nowe określenie doprowadziło do wyróżnienia tej jednej zatoki spośród innych, które w oczach turystów pozostały bezimienne lub niegodne odwiedzin. W kolejnej fazie turystycznej sakralizacji dochodzi zawsze do umieszczenia obiektu na widoku poprzez podwyższenie go czy ujęcie w ramy [MacCannell 2005, s. 69]. Na Zakynthos za taki moment uznać można zbudowanie drogi prowadzącej na klif ponad Zatoką oraz powstanie balkonu widokowego. Taki zabieg stanowi dodatkową formę wyróżniania określonej atrakcji i odsunięcia innych, jako mniej istotnych. W ten sam sposób doszło też do następnego etapu sakralizacji, czyli „umieszczania na ołtarzu” [MacCannell 2005, s. 70] jako formy szczególnego wyeksponowania widoku. Latem na klif nad Zatoką zmierzają codziennie tysiące osób. Inne zjawiskowe krajobrazy, które można podziwiać z tego miejsca zdają się jednak nie mieć żadnego znaczenia. Liczy się tylko *Navagio*. Najistotniejsza w generowaniu liczby turystycznych odwiedzin pozostaje jednak faza mechanicznej reprodukcji danego miejsca lub obiektu, które poddawane jest uświęceniu [MacCannell 2005, s. 70]. Zatokę Wraku dziś widzi się więc nie tylko na zdjęciach, ale i na pocztówkach, przywożonych z Zakynthos magnesach, kubkach, ręcznikach, figurkach, otwieraczach i w wielu innych, często bardzo zmyślnych formach. Sakralizację kończy reprodukcja społeczna, w której wywyższony już element staje się symbolem lub inspiracją w nazewnictwie dla większej grupy atrakcji, całych miast czy regionów [MacCannell 2005, s. 71]. W skutek tak nasilonego procesu uświęcania, wciąż umacnianego przez kolejne narracje, turyści przybywają zobaczyć na Zakynthos nie samą wyspę, ale przede wszystkim Zatokę Wraku oraz Błękitne Grotty, które stanowią drugą w kolejności tak popularną tu atrakcję. Taką tendencję podczas badań zauważono zarówno korespondując z osobami dopiero planującymi swoje wakacje na Zante, jak i w kontakcie z tymi już odwiedzającymi wyspę. Czasem można odnieść wrażenie, że to dopiero ujrzenie Błękitnych Grot i *Navagio* pozwala uznać, że wizyta na wyspie faktycznie miała miejsce. Kiedy w trakcie całonocnej wycieczki i wielogodzinnego zwiedzania, zmienne warunki na morzu nie pozwalają dotrzeć na plażę w zatoce, wielokrotnie z ust z turystów padają słowa wskazujące, że to właśnie dla tego miejsca tu przyjechali. Kreowana wokół zatoki turystyczna otoczka faktycznie sprawia więc, że dotknięcie stopą kamieni na plaży i przetarcie dłonią zardzewiałego kadłuba wraku, staje się niczym obcowanie ze swoistym *sacrum*.



Ryc. 2. Zatoka Wraku
sfotografowana z perspektywy klifu
Źródło: fot. autora (15.06.2015).

„Białe klify, niezwykły koloryt morza, rozległe gaje oliwne, winnice, zalesione wzgórza, dzikie wybrzeża i piękne złociste plaże – tak właśnie wygląda Zakynthos” [www.coraltravel.pl/Grecja/Zakynthos/hotel/ADMIRAL-ANEX-ARGASSI/10910/40-2703-24FF.html#region, 24.03.2018].

Świat przedstawiany w turystycznych narracjach wydaje się zatem skończony, na swój sposób zamknięty i ograniczony. Rzeczywistość wyspy składa się tylko z tych elementów, które oznaczone zostały w lakonicznym opisie touroperatora, nie sugerującym żadnej większej złożoności tego, co otacza zwiedzającego. Zante zmienia się w ten sposób w krainę prostych znaczeń, w której wszystko jest piękne, a jednocześnie pozostaje zrozumiałe, skrętnie spisane i nieskomplikowane. Sugerując się narracjami, wystarczy odwiedzić kilka szczególnych, podanych w oznacznikach punktów, by zyskać całościowy obraz wyspy i jej mieszkańców. Co więcej, podkreślanie w tekstach o wyspie tego, co typowo i uniwersalnie greckie, dodatkowo rodzić może poczucie, że tygodniowy pobyt na Zakynthos równy jest poznaniu nie tylko skrawka Grecji, ale całego kraju.

Raj stwarzany

„(...) doświadczenie turystyczne zawsze jest efektem mistyfikacji” [MacCannell 2005, s. 160].

Powyższe stwierdzenie Deana MacCannella wydaje się nad wyraz znamienne. Jeśli przedstawiany w ofercie touroperatora produkt turystyczny ma się sprzedać, należy ukazać go i wypromować tak, by chciano go kupić [Owsianowska 2013b]. Turystyczny obraz musi więc zostać spreparowany nie zgodnie z prawdą, lecz powszechnie funkcjonującymi wyobrażeniami, które w ten sposób dodatkowo jeszcze powiela się i utrwała. W narracjach turystycznych często dochodzi do znanego z teorii Erica Cohena zjawiska „transformacji”, polegającego na ciągłym „uatrakcyjnianiu atrakcji turystycznych” w celu dostosowania ich do potrzeb masowej konsumpcji i „zwabienia” większej liczby odwiedzających [Podemski 2004, s. 49]. Konsekwencją podobnych działań jest uniformizacja doświadczeń oraz sprowadzanie bogactwa lokalnej kultury do zbioru podręcznych stereotypów [Podemski 2004, s. 49]. Chęć wpasowania się w powszechny gust oraz zapewniania wysokich wskaźników sprzedaży prowadzi więc do retuszowania obrazowanej rzeczywistości na szeroką skalę, waloryzacji, uwydatniania elementów romantycznych, malowniczych czy tajemniczych przy jednoczesnym tuszowaniu oznak ubóstwa, nieczystości i upływu czasu [Owsianowska 2013a]. Jest to również przejaw idealizacji, czyli typowego w turystyce zabiegu, polegającego na komponowaniu sielankowych i luźno trzymających się faktów wizji odwiedzanych miejsc [Bloch 2013, s. 19]. Problem ten doskonale widoczny jest w opisach Zakynthos na stronach internetowych touroperatorów.

W turystycznych narracjach wyróżnić można dwa szczególne rodzaje przedstawień – naturalne i luksusowe – bazujące jednak na podobnej estetyce [Wieczorkiewicz 2012, s. 226]. W ofertach wakacji na Zante obrazy ekskluzywnych hoteli, wystawnych kolacji i kosztownie urządzonych wnętrz korespondują z dziką i nietkniętą ludzką ręką przyrodą. Zestawienie elegancji obiektów i dziewiczości krajobrazów składa się na królewskie otoczenie turysty. Co więcej, natura w turystycznej wizji świata nie stanowi zagrożenia, daje schronienie i zapewnia prywatność [Wieczorkiewicz 2012, s. 225]. Na Zakynthos słońce zdaje się zatem opalać, ale nie prowadzi do poparzeń czy raka skóry. Łagodne fale nieustannie zachęcają do kąpieli, aczkolwiek nie wywołują choroby morskiej. Dzika wyspa daje gwarancję zasłużonego wypoczynku i wygody. Wszystko to składa się na ogólną wizję Zakynthos jako wakacyjnej utopii, krainy wiecznej szczęśliwości, którą Wezyr Holidays dosłownie określa mianem „raju w bieli i w błękicie” [www.wezyrholidays.pl/Grecja/Zakynthos/hotel/VILLA-KRINAS, 07.04.2017], przy okazji nie zważając najwyraźniej na to, że ta powszechnie kojarzona z Grecją kolorystyka nie jest w ogóle charakterystyczna dla Wysp Jońskich.

Turystyczna wizja rajów budowana jest w narracji na zasadzie binarnych opozycji między codziennością a światem wakacyjnym [Wieczorkiewicz 2012, s. 245], do którego wstęp uzyskuje się poprzez czasowe odrzucenie własnej, zwyczajnej doczesności i zanurzenie się w odległym od miejsca zamieszkania dominum letnich rozkoszy. Turysta zapomina tu o obowiązku pracy oraz uwalnia się od aktualnych wydarzeń politycznych czy społecznych [Wieczorkiewicz 2012, s. 227]. To co w normalnej rzeczywistości jest chore lub zaburzone, na urlopie odnajduje się zdrowe i uporządkowane. Zante oferuje wiele pięknych widoków i wyidealizowanych obrazów ludzkiego ciała. Nie ma tu miejsca na choroby czy zwyrodnienia. Powstające na wyspie społeczności turystów wolne są od trosk i rywalizacji, przypominając raczej szczęśliwe komuny, którym czas upływa na uprawianiu sportów, wypoczynku, kąpielach czy opalaniu. Dominują doznania zmysłowe. Wszystko można bowiem „poczuć”, „dotknąć”, „ujrzeć”, „usłyszeć” lub „posmakować”. Także lokalna ludność zdaje się funkcjonować inaczej. Sporadycznie przewijający się przez narrację mieszkańcy nie dają po sobie poznać, by mogły dotyczyć ich jakiegokolwiek zwyczajne problemy. Nie mają oni swoich osobistych historii czy indywidualnego charakteru. Pozostają raczej anonimowi i niezróżnicowani. Na stronie Itaki życzliwość Zakyntyjczyków traktowana jest jako jedno z udogodnień pozwalających miło spędzić pobyt [www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html, 07.04.2017]. Rainbow Tours zaś określa ich jako „ludzi, którzy doskonale wiedzą, czym jest kefi” [www.r.pl/grecja/zakynthos, 07.04.2017], czyli, w powszechnej opinii, właściwa tylko Grekom, charakterystyczna cecha, którą rozumieć można jako wewnętrzną iskrę lub pasję, umiejętność improwizacji i zatracenia się w chwili.

Stwarzaniu tak baśniowej krainy służą specyficzne zabiegi stosowane powszechnie w narracjach turystycznych. Opisy nasycone są słownictwem wartościującym, rozbudowanymi porównaniami, poetyckimi i kontrastowymi zestawieniami wyrazów. Uwagę zwraca też wykorzystywanie trybu rozkazującego (np. „Zaplanuj więc urlop”, „Zarezerwuj więc wakacje życia” [www.r.pl/grecja/zakynthos, 07.04.2017]), graficznych wyróżników oraz stosowanie w opisach kategorii kluczowych – kultury, tradycji, historii i natury – do których nawiązują formułowane zwroty i zawarte na stronach obrazy [Wieczorkiewicz 2012, s. 225]. Tym samym widoki na Zante muszą być „zapierające dech w piersiach”, morze „szmaragdowe”, niebo „błękitne”, a uliczki „wypełnione ciszą i upałem” [www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html, 07.04.2017]. Zakynthos należy więc „do najbardziej malowniczych wysp Morza Śródziemnego”, a występujące tu żółwie są wręcz „gigantyczne” [www.wezyrholidays.pl/Grecja/Zakynthos/hotel/VILLA-KRINAS, 07.04.2017]. Wszystkie podejmowane przez turystów aktywności opisuje się wyłącznie w superlatywach – są bowiem „ciekawe i dostarczają ekscytujących wrażeń”. „Wyśmienicie bawić się” mogą także najmłodsi [www.r.pl/zakynthos-wczasy/admiral-argassi, 07.04.2017].

Język turystycznych narracji okazuje się nad wyraz sugestywny. Turyści odwiedzający Zakynthos zapytani w przeprowadzonym badaniu ankietowym o sformułowania, których użyliby do opisu wyspy wskazywali najczęściej takie same zwroty, jakie spotyka się w opisach touroperatorów. Zante to dla nich głównie „majestatyczna, przepiękna, zapierająca dech w piersi oaza spokoju, relaksu i miejsce wypoczynku” albo „przede wszystkim piękne widoki i plaże z ciepłą wodą w morzu. Znajdziemy tu cudowne okazy fauny i flory. Raczej nie znajdziemy (...) zbyt wielu śladów starożytności. Poza tym mili, życzliwi ludzie i dobre jedzenie. W tydzień na wyspie można naładować akumulatory na kilka następnych miesięcy”⁴. W opisach ankietowanych turystów dominowały zdania lub hasła charakteryzujące przede wszystkim walory krajobrazowe i warunki klimatyczne, zróżnicowaną kolorystykę, faunę, florę oraz lokalną kuchnię. Bardzo często powtarzają się określenia takie jak „piękna”, „bajeczna”, „malownicza” czy „cudowna”. Jeden z badanych wycieczkowiczów scharakteryzował Zante jako „zieloną wyspę pachnącą

⁴ Wypowiedzi turystów z badań ankietowych, zachowana pisownia oryginalna.

kwiatem pomarańczy”. Jest to niemal dosłowna kopia słów zawartych w tekście na stronie Itaki, według których Zakynthos jest „Zielona od lasów sosnowych i gajów oliwnych, pachnąca kwiatem pomarańczy” [www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html, 06.04.2017]. Skłania to do refleksji nad tym, w jakim stopniu turystyczne opisy mogą wpływać na percepcję zwiedzających, którzy sami zaczynają niekiedy mówić językiem organizatorów masowej turystyki. Z pomocą dostarczanych przez touroperatorów etykiet oznaczają oni lokalną rzeczywistość.

Fotografie z rajów

Nieodłącznym elementem turystycznych wizji rajów są fotografie. To one, jak zauważa John Urry, odegrały też kluczową rolę w rozwoju turystyki [Urry 2007, s. 207]. Za ich sprawą upowszechnił się kult pięknych krajobrazów oraz zmienił się sposób spoglądania na rzeczywistość [Wieczorkiewicz 2012, s. 176-177]. Aparat fotograficzny przekształcił podróż w proces wizualnej konsumpcji, wędrówkę mającą na celu pozyskanie zdjęć, będących zmateriowanym zapisem wspomnień [Urry 2007, s. 206]. Odzwierciedlenie takiego stanu rzeczy dostrzec można na przykład w programach wycieczek fakultatywnych, również tych organizowanych na Zakynthos. Obfitują one w punkty widokowe, przystanki, do których podróżuje się tylko po to, by uwiecznić dany widok. To właśnie walory krajobrazowe, tuż obok warunków klimatycznych, były najczęściej wskazywaną (blisko 80 procent) przez ankietowanych uczestników wycieczek motywacją do przyjazdu na Zante. Odpowiedź ta dotyczyła pytania zamkniętego z możliwością wielokrotnego wyboru i wskazywana była licznie również przez osoby deklarujące inne przyczyny podjęcia podróży, co obrazuje poniższa tabela.

Tab. 2. Motywacje turystów do przyjazdu na Zakynthos

Motywacje do przyjazdu na Zakynthos	Liczba wskazań
Walory krajobrazowe	151 (77%)
Warunki klimatyczne	140 (71,4%)
Atrakcyjność oferty biura podróży pod względem cenowym	54 (27,6%)
Opinia rodziny i znajomych	52 (26,5%)
Względy bezpieczeństwa	45 (23%)
Obiekty turystyczne	38 (19,4%)
Zainteresowanie lokalną kulturą	38 (19,4%)
Wysoki standard i położenie hotelu	23 (11,7%)
Liczba atrakcji w miejscu zakwaterowania	22 (11,2%)
Oferta kulturalna na Zakynthos	18 (9,2%)
Był to wybór przypadkowy	10 (5,1%)
Inne	3 (1,5%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Istotą tak umotywowanego zwiedzania nie jest jednak kontemplacja dowolnej scenerii, lecz odnalezienie i samodzielne sfotografowanie obrazów, które widziało się już wcześniej – w turystycznej narracji, z którą miało się styczność tuż przed wyjazdem [Urry 2007, s. 206]. Należy wszakże zaznaczyć, że świat przedstawiony na zdjęciach z katalogów, widokówek czy stron internetowych tylko pozornie oddaje realny obraz rzeczywistości. W gruncie rzeczy jest on fragmentaryczny, skonstruowany z tego, co uznaje się za najpiękniejsze i wystarczająco estetyczne [Urry 2007, s. 204]. Tak tworzy się odrębne, wizualne uniwersum oczyszczone z elementów uznawanych za niespójne z wyobraźnią turysty – przejawów zwyczajnej codzienności, tłoku, brudu czy niepogody, co zauważyć można choćby na poniższej fotografii (Ryc. 3).



Ryc. 3. Gospodarstwo przy jednej z pobocznych dróg na Zakynthos. Zdjęcie sprzeczne z kanonem turystycznych katalogów
Źródło: fot. autora (08.02.2016).

Zakynthos ukazana na zdjęciach zamieszczonych na stronach internetowych touroperatorów jest miejscem niezmiennie słonecznym, w którym nie zapada zmrok, a kolory są niezwykle wyraziste. Z wyjątkiem stolicy wyspy, budynki pojawiają tu sporadycznie. Najczęściej są to świątynie. Nade wszystko dominuje jednak błękit nieba, lazur morskich wód i naturalnie ukształtowana, skalista linia brzegowa. Ukazane przestrzenie są puste lub zaludnione jedynie przez turystów, nigdy niewystępujących jednak w większych skupiskach oraz korzystających z wolnych przestrzeni i mało zatłoczonych plaż. Pod wodą łatwo spotkać żółwia *Caretta caretta*. Wezyr Holidays zamieszczoną fotografią, najpewniej nieświadomie, sugeruje też występowanie tu żółwi zielonych oraz koralowców, które na Zante jednak się nie pojawiają [www.wezyrholidays.pl/img/region/81/Bez-nazwy-1.jpg, 07.04.2017]. Na zdjęciach nie przedstawiono mieszkańców wyspy. Jedyne wyjątek stanowi kobieta w ludowym stroju sportretowana w niskiej rozdzielczości na stronie Grecos. Fotografia opatrzona jest cytatem informującym, iż zajmuje się ona wypiekaniem lokalnych sucharów [www.grecos.pl/przewodniki/przewodnik-po-zakynthos, 07.04.2017]. Takie pojedyncze przedstawienie można uznać za przejaw charakteryzującej turystyczną fotografię dekontekstualizacji, wskutek której przedmiotem poznania staje się nie przedstawiona osoba, lecz wytwarzane przez nią przedmioty, ubiór czy obyczaje, a także mistyfikacji, gdyż, choć cytat wskazuje na to, że kobieta jest aktualnie żyjącą osobą, to jej strój wyraźnie odbiega od realiów współczesnej rzeczywistości [Wieczorkiewicz 2012, s. 182].

Raj odnajdywany

Jedną z przypadłości, o której coraz częściej mówi się dziś w turystyce jest tak zwany „syndrom paryski” [Malchrowicz-Moško 2014, s. 109]. Określa się w ten sposób stan narastającego rozczarowania, mogącego prowadzić nawet do załamania nerwowego, pojawiający się po przybyciu do wymarzonego miejsca, którego rzeczywisty obraz skrajnie różni się od tego wykreowanego w turystycznej narracji. Początkowo o syndromie tym mówiono w odniesieniu do zachowania japońskich turystów po pierwszej wizycie w Paryżu, jednak obecnie uważa się, że doświadczyć można go już w każdym zakątku globu [Malchrowicz-Moško 2014, s. 109]. Przyczyn tak skrajnych reakcji najtrafniej doszukiwać się w turystycznych oznacznikach. Pierwsza styczność ze zwiedzanym obiektem następuje najczęściej nie bezpośrednio, lecz poprzez określone przedstawienie [MacCannell 2005, s. 172]. Jeszcze nim turysta zobaczy coś na własne oczy, wskutek dostarczonych informacji w jego umyśle zorganizowane zostaje już pewne wyobrażenie oraz konkretne oczekiwania

wobec miejsca, które odwiedza. Jego podróż ma zatem na celu konkretyzację wykształconych wcześniej wizji [Ogonowska 2010, s. 137]. Punkt kulminacyjny jego wędrówki następuje w chwili, gdy wiąże on konkretny widok z dostarczoną mu wcześniej oznacznikiem. Od spójności układu powstającego między turystą, oznacznikiem a zwiedzanym obiektem, zależy poziom satysfakcji tego pierwszego. Oczekiwania zostaną spełnione lub zawiedzione. Zwiedzający, wypowiadając na przykład słowa zachwytu, może też stworzyć nowy oznacznik, który wyniesie przedmiot swojego poznania ponad inne [MacCannell 2005, s. 209].

Zastanawiające jest, w jaki sposób budowany dla turystów obraz Zakynthos, jako rajskiej wyspy, wypada w ich konfrontacji z rzeczywistością, czy wizyta na miejscu potwierdza, czy też burzy skonstruowane wcześniej wyobrażenia. Ponad połowa zapytanych o to turystów (55 procent) w przeprowadzonym badaniu ankietowym zaprzeczyła jakimkolwiek zmianom swego wykształconego wcześniej poglądu o łące sielskim obliczu wyspy. Niecałe 20 procent ankietowanych nie było w stanie określić swojego stanowiska, zaś około 25 procent badanych zwiedzających przyznawało się do przeformułowania swoich dotychczasowych wizji. Co ciekawe, wśród wskazywanych przez te osoby uzasadnień rozczarowanie Zante zdarzało się rzadziej (37 procent odpowiedzi) niż pozytywne zaskoczenie zastanym obrazem rzeczywistości (62 procent odpowiedzi). Korzystne komentarze wskazywały przede wszystkim na oczarowanie walorami krajobrazowymi:

- „Wiedziałam dużo o tej wyspie, ale nie spodziewałam się aż tak lazurowej wody”
- „Morze wspaniałe. Uległo też zmianie moje wyobrażenie o samych Grekach (bardzo sympatyczni i przyjacielscy ludzie)”
- „Jest tu piękniej niż na zdjęciach, trzeba to zobaczyć na własne oczy! Nigdy więcej nad polskie morze!”
- „Przerosło moje oczekiwania. Mili ludzie, otwarci, all inclusive :P”
- „Na żywo wygląda jeszcze bardziej niezwykle”
- „Jest taka cudowna, magiczna i wciaga jak wiara niezłomna! Cudo!”⁵.

Zebrane dane, zacytowane wyżej wypowiedzi, jak i prowadzone na wyspie obserwacje, pozwalają stwierdzić, że w większości przypadków polscy turyści odwiedzający Zakynthos znajdują na wyspie zaspokojenie swych zrodzonych przed wyjazdem oczekiwań, a odwiedzane tu miejsca dodatkowo utwierdzają ich w przeświadczeniu o „rajskości” Zante. Wciąż nie oznacza to jednak, że życie na Zakynthos wygląda tak, jak w opisie na stronie internetowej organizatora wakacji. Dowodzi to raczej istnienia pewnej skończonej liczby miejsc o statusie atrakcji, definiujących turystyczny charakter danego obszaru, które turyści pragną zobaczyć. Zaspokojenie tej potrzeby wystarcza, by zadowolić zwiedzających. Całe turystyczne doświadczenie zaprojektowane jest w taki sposób, by utwierdzić turystę w jego wyobrażeniach. Przybywając na wyspę, funkcjonuje on w pewnych ściśle wytyczonych, turystycznych ramach, przez które nie sposób przedrzeć się mu do całej złożoności lokalnego świata. Celem, który realizuje jest wakacyjny wypoczynek, a środowisko, w którym się znalazł dostosowano tak, by mu w tym pomóc, nie naruszając otaczającej go „środowiskowej bańki” [Podemski 2004, s. 51]. Wzajemny kontakt między odwiedzającym i odwiedzanym jest z góry określony, ma pewne zasady, schematy postępowania, których obie strony się trzymają. Czymś nietypowym byłoby wyjście poza ten określony wyraźnie obszar. Dlatego też rozczarowania wśród badanych turystów dotyczyły wyłącznie tych aspektów, które naruszały idylliczny obraz wyspy:

- „Nie wiedzieliśmy, że miejscowość Laganas jest totalną imprezownią, a wcześniej nikt nas o tym nie poinformował... Tak zainwestowałbym w STOPERY ;)”
- „Trochę inne wyobrażenie o czystości wyspy”

⁵ Wypowiedzi turystów z badań ankietowych, zachowana pisownia oryginalna.

- „Liczyłam na ładniejsze plaże i mniej ludzi w Zatoce Wrału :) Laganas głośniejsze niż myślałam i duuużo Polaków :)”
- „Krajobrazy mnie nie zawiodły, ale reszta «otoczenia miasta» jest trochę zaniedbana. W niektórych miejscach jest dużo śmieci co bardzo rzuca się w oczy i nie pasuje do reszty wyspy.”
- „Spodziewaliśmy się lepszej pogody oraz ładniejszych plaż i zdecydowanie lepszego (bardziej greckiego) hotelu, mniej komercji”
- „Mało zieleni, dużo turystów; głośno i gwarnie w miastach”⁶.

Powyższe zdania wskazują na to, co choć jest elementem wyspiarskiej rzeczywistości, to w turystycznych narracjach nie znajduje swego odzwierciedlenia. Laganas na stronach touroperatorów opisuje się jako centrum turystyczne Zakynthos z dużą liczbą klubów czy dyskotek, jednocześnie kładąc nacisk na położoną tu szeroką i długą plażę pełną żółwi. Nigdzie nie wspomina się jednak o skrajnych sytuacjach, do których tu dochodzi oraz degradacji środowiska naturalnego wynikłego z tak intensywnego ruchu turystycznego. Rozczarowanie jakością plaż wynikać zaś może z faktu, iż w turystycznych opisach mówi się o nich tylko, gdy są piaszczyste. W przypadku narracji o tych kamienistych uwagę kieruje się raczej na kolorystykę wody lub otaczające widoki, nie zaś charakter podłoża. Co więcej, na stronie Itaki [www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html, 07.04.2017] miejscowość Argassi na przykład oferuje *piaszczyste plaże i czyste wody morskie*, choć w rzeczywistości plaże w tym miejscu są niebywale wąskie, a linia zabudowy kończy się bardzo blisko brzegu. Podobne nieścisłości obecne w turystycznych narracjach oddaje komentarz dotyczący obecnych na wyspie tłumów zwiedzających. Na miejscu niejednokrotnie okazuje się, że przestrzenie, które w narracjach są puste, w rzeczywistości zaludniają setki innych wypoczywających.

Część badań ankietowych prowadzona była podczas okresowych załamań pogody na Zante. Stąd też deklarowane zaskoczenie turystów warunkami, które zastali po przylocie. Deszcze, sztormy oraz porywiste wiatry są wielkimi nieobecnościami w turystycznej wizji świata. Touroperatorzy swoim klientom w ofercie sprzedają również słońce i błękitne niebo, a także całą gamę związanych z tym wyobrażeń. Z tego względu, kiedy natura zawiedzie, w oczach wczasowiczów miejsce, do którego przybyli, traci na wartości, jest zbyt mało „prawdziwe”.

W turystycznych ujęciach Zakynthos nigdy nie wspomina się też o jednym z największych problemów, z jakimi boryka się współcześnie wyspa, czyli trudności z zagospodarowaniem odpadów. Nasiliły się one szczególnie w dwóch ostatnich latach, kiedy okazało się, że funkcjonujące do tej pory wysypisko śmieci w paśmie górskim Skopos nie jest już w stanie pomieścić większej ilości odpadów oraz stwarza realne zagrożenie dla środowiska naturalnego [Lidzbarski 2016]. Choć ogromne hałdy śmieci na ulicach wyspy gromadzić zaczęły się dopiero zimą 2016 roku, należy pamiętać, że do generowania ich niewyobrażalnych ilości od lat przyczyniają się także odwiedzający wyspę turyści. Jak się okazuje, raj z turystycznego obrazka w rzeczywistości ma bardzo różne oblicza.

Zakończenie

Na przestrzeni dziejów wyspę Zakynthos wielokrotnie najeżdżano i kolonizowano. Kolejne podboje przyczyniały się do postępujących po sobie okresów jej rozkwitu bądź upadku. Nowo przybywające ludy na przemian rozbudowywały ją i grabiły. Ślady tak chwiejnych losów zapisywały się w słowie i kamieniu już od starożytności. Choć okres tureckiej okupacji na wyspie nie potrwał zbyt długo, a i od Wenecjan udało się Zakyntyjczykom w końcu uwolnić, to za sprawą turystyki do dziś wciąż na wyspę

⁶ Wypowiedzi turystów z badań ankietowych, zachowana pisownia oryginalna.

przybywają przedstawiciele kolejnych nacji, by znaleźć tu coś dla siebie i choć na chwilę zająć jakiś jej skrawek. Także po nich zostają niezatarte ślady, świadectwa nowej epoki – hotele, które przesłaniają w krajobrazie Zante stare twierdze, a także wizje zawarte w turystycznych folderach, które odczytuje się obecnie częściej niż stare zapiski Herodota. Nie ma więc wątpliwości, że era turystyki to kolejny etap w historii Zakynthos, który wpływa na współczesne oblicze tej wyspy. Gdy spogląda się na nie zza stron turystycznego katalogu lub przez pryzmat strony internetowej touroperatora okazuje się jednak, że jest ono zupełnie inne od tego, które zna lokalna ludność. Dla osób stale tu zamieszkujących codzienność nie zawsze przypomina raj.

„Wiesz, o czym ostatnio pomyślałam? Po dziewiętnastej, codziennie po ostatnim promie, jesteśmy uwięzieni. No bo nie da się wydostać z tej wyspy. Nawet gdybyś chciał, to się nie da. Kamyczek na wielkiej wodzie. (...) Jak przez tydzień były sztormy, to też problem, bo promy nie kursują i tylko siedzisz bezsilny” [Z.W., rozmowa prywatna, 27.11.2016].

Przeprowadzone obserwacje, odbyte rozmowy i przytoczone przykłady zdają się potwierdzać taki stan rzeczy. Narracja turystyczna zawsze prowadzona jest z określonej perspektywy i dla specyficznego odbiorcy. Odpowiada na jego oczekiwania, a jednocześnie wciąż na nowo kształtuje w nim wyobrażenia o baśniowej krainie, w której wszystko jest możliwe, jeśli tylko we właściwej chwili kliknie się czerwony przycisk „zarezerwuj”. Dalej kryje się już obietnica błogiego wypoczynku oraz chwilowego zatrzymania czasu, egzotycznej wyspy, która, choć fascynująca i dzika, zawsze pozostaje bezpieczna.

Raj stworzony powinien zostać też odnaleziony. Doświadczenie turysty musi przebiegać zatem tak, by potwierdzić dostarczoną mu wcześniej wizję Zante. Chęć uniknięcia rozczarowań wśród zwiedzających rodzi szereg wymogów, przed którymi stają mieszkańcy tego miejsca. Oni sami, stając się przedmiotem turystycznego opisu, muszą zgodzić się na przyjęcie narzuconej tożsamości, translację siebie i własnej kultury. Mechanizmy dostosowania się Zakyntyjczyków do oczekiwań zwiedzających oraz przejawy ich mierzenia się aparatem pojęciowym turystyki, stanowią moim zdaniem oddzielny, wart dalszego zgłębienia wątek, który wybiega jednak poza zakres tematyczny tego artykułu. Podczas rozważań nad kreowanym przez touroperatorów obrazem Zakynthos, rodzi się także skłaniająca do dalszych badań refleksja nad tym, czy w turystyce znaleźć można miejsce na intersubiektywność przekazu, polifoniczność i wielowarstwowość narracji, które pozwoliłyby zminimalizować w pewnym stopniu tak powszechne ryzyko uogólnień i stereotypizacji [Bloch 2013, s. 25].

Bibliografia

- Apostolopoulos Y., Sonmez S., 1999, *From Farmers and Shepherds to Shopkeepers and Hoteliers: Constituency – Differentiated Experiences of Endogenous Tourism in the Greek Island of Zakynthos*, „The International Journal of Tourism Research”, nr 1, s. 413-427
- Barthes R., 2000, *Mitologie*, przeł. A. Dziadek, Wydawnictwo KR, Warszawa
- Bekkers M. N., 2010, *Geomorphological Development of Zakynthos, Greece. Relating Geomorphology and Artefact Distribution*, nieopublikowana praca magisterska, Uniwersytet w Utrechcie, Utrecht
- Bloch N., Brzezińska A., 2013, *Sztutowo/Stutthof. Gdzieś między plażą a obozem*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa
- Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S., 2005, *Historia Grecji*, Wydawnictwo Literackie, Kraków
- Bonarek J., Turlej S., 2005, *Okres bizantyjski i turkocracja*, [w:] Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S., *Historia Grecji*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, s. 243-418
- Bonelou E., 2013, *Zakynthos*, [in:] Bagnall R., Brodersen K., Champion C., Erskine A., Huebner S. (ed.), *The Encyclopedia of Ancient History*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, s. 7162

- Broersma F., 2008, *Case study: The Spatial Integration of Albanian Immigrants on Zakynthos. An Integrated Understanding of Local Dynamics*, nieopublikowana praca magisterska, Utrecht University, Utrecht
- Casale P., Tucker A. D., 2015, *Caretta caretta. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e.T3897A83157651*, <http://www.iucnredlist.org/details/3897/0> [01.01.2017]
- Charakterystyka krajowych i zagranicznych podróży mieszkańców Polski w 2015 roku, 2016, Departament Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki, Warszawa
- Cywiński P., 2013a, *Edward Said czyta Lonely Planet*, post-turysta.pl/artykul/edward-said-czyta-lonely-planet [05.03.2017]
- Cywiński P., 2013b, *Wielka narracja turystyczna*, post-turysta.pl/artykul/wielka-narracja-turystyczna [23.03.2017]
- Czekalski T., 2005, *Grecja nowożytna i współczesna*, [w:] Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S., *Historia Grecji*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, s. 419-649
- Dimitriadis C., Schofield G., Kolokotsa A., Arvanitaki M., Sourbes L., Katselidis K., Psegtoga F., Koutsoubas D., 2015, *National Marine Park of Zakynthos. Visitors Guide*, National Marine Park of Zakynthos, Zakynthos
- Dimopoulos D., 2001, *The National Marine Park of Zakynthos: A Refuge for the Loggerhead Turtle in the Mediterranean*, „Marine Turtle Newsletter”, nr 93, s. 5-9
- Dobroski S., Takkou R., 2006, *A Discourse on the Archaeological History of Zakynthos: Alternative Approaches*, „International Journal of Student Research in Archaeology (IJSRA)”, t. 1, nr 1, s. 89-102
- Gournellos T., Vassilopoulos A., Evelpidou N., 1997, *Development of a GIS-based Methodology to Analyze Geological, Geomorphological and Environmental Data of the Island of Zakynthos*, [in:] Marinos P. G., Koukis G. C., Tsiambaos G. C., Stournaras G. C. (ed.), *Engineering Geology and the Environment*, t. 2, A. A. Balkema, Rotterdam, s. 1245-1251
- Epos o Gilgameszu*, 2002, przeł. K. Łyczkowska, P. Puchta, M. Kapeliuś, Wydawnictwo Agade, Warszawa
- Herodot, 2005, *Dzieje*, przeł. S. Hammer, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław
- Homer, 1986, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław
- Homer, 1990, *Odyseja*, przeł. J. Parandowski, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa
- Kapuściński R., 2013, *Podróże z Herodotem*, Czytelnik, Warszawa
- Karamanlidis A., Dendrinis P., 2015, *Monachus monachus. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e.T13653A45227543*, <http://www.iucnredlist.org/details/13653/0>, [28.12.2016]
- Kordos P., 2009, *Dwudziestowieczna Grecja oczami polskich podróżników*, Wydawnictwo DiG, Warszawa
- Kütting G., 2010, *The Global Political Economy of the Environment and Tourism*, Palgrave Macmillan, Basingstoke
- Leontsini M., 2014, *The Ionian Islands during the Byzantine Period: An Overview of their History and Monuments*, [in:] Hirst A., Sammon P. (ed.), *The Ionian Islands: Aspects of their History and Culture*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, s. 26-63
- Lidzbarski T., 2016, *Zakynthos tonie w śmieciach*, zantemagictours.pl/blog/zakynthos-tonie-w-smieciach, [07.04.2017]
- MacCannell D., 2005, *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, przeł. E. Klekot, A. Wiczorkiewicz, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa
- Mackridge P., 2014, *Introduction*, [in:] Hirst A., Sammon P. (ed.), *The Ionian Islands: Aspects of their History and Culture*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, s. 1-23
- Malchrowicz-Moško E., 2014, *Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej. Turysta kulturowy – wpływ na otoczenie*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, s. 101-114
- Margaritoulis D., 2005, *Nesting Activity and Reproductive Output of Loggerhead Sea Turtles, Caretta caretta, Over 19 Seasons (1984-2002) at Laganas Bay, Zakynthos, Greece: The Largest Rookery in the Mediterranean*, „Chelonian Conservation and Biology”, nr 4, s. 916-929
- Martinis A., Minotou Ch., Poirazidis K., 2015, *Alternative Tourism at Natura 2000 areas, as a Proposal for Ecological Restoration, Protection, Conservation, and Sustainable Development. The Case Study of Zakynthos and Strofades*, materiały konferencyjne, The 6th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA 2015), Korfu

- Ogonowska A., 210, *Narracje turystyczne: dwie filozofie reprezentacji*, „Kultura Współczesna”, nr 3, s. 135-150
- Owsianowska S., 2013a, *Co jest nie tak z językiem turystyki*, post-turysta.pl/artykul/co-jest-nie-tak-z-jezykiem-turystyki [07.04.2017]
- Owsianowska S., 2013b, *Turystyka w służbie stereotypów*, post-turysta.pl/artykul/turystyka-w-sluzbie-stereotyp%C3%B3w [07.04.2017]
- Owsianowska S., 2014, *Stereotypy w narracji turystycznej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 3, s. 6-20
- Pauzaniusz, 2005, *Wędrówka po Helladzie. U stóp boga Apollona*, przeł. J. Niemirska-Pliszczyńska, H. Podbielski, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław.
- Podemski K., 2004, *Socjologia podróży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Polo M., 1954, *Opisanie świata*, przeł. A. L. Czerny, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Potts J., 2010, *The Ionian Islands and Epirus. A Cultural History*, Signal Books, Oxford
- Publiusz Wergiliusz Maro, 1980, *Eneida*, przeł. T. Karyłowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Prezentacja największych touroperatorów, 2014, „Wiadomości Turystyczne. Touroperatorzy. Raport 2014”, wydanie specjalne, s. 17-27
- Rusin W., 2016, *Zakynthos*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała
- Sakkas V., Novali F., Lagios E., Vassilopoulou S., Damiata B., Fumagalli A., 2014, *Ground Deformation of Zakynthos Island (Western Greece) Observed by PSI and DGPS*, materiały konferencyjne, Geosciences and Remote Sensing Symposium (IGARSS), 2014 IEEE International, Quebec
- Sprawski S., 2005, *Grecja starożytna*, [w:] Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S., *Historia Grecji*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, s. 11-242
- Theodossopoulos D., 2014, *‘What use is the turtle?’: Cultural Perceptions of Land, Work, Animals and ‘Ecologists’ in a Greek Farming Community*, ProQuest, Ann Arbor
- Urry J., 2007, *Spojrzenie turysty*, przeł. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Wieczorkiewicz A., 2012, *Apetyt turysty. O doświadczaniu świata w podróży*, Universitas, Kraków
- Zdrodowska M., 2012, *Popularne narracje podróżnicze – turystyczne światy przedstawione w Internecie*, [w:] M. Górską-Olesińska (red.), *Liberatura, e-literatura i... remiksy, remediacje, redefinicje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 249-264
- Zerefos Ch. i in., 2011, *The Climate of the Eastern Mediterranean and Greece: Past, Present and Future*, [in:] Capros P., Zerefos C., Repapis C., Giannakopoulos C., Repapis K. (ed.), *The Environmental, Economic and Social Impacts of Climate Change in Greece*, Bank of Greece, Athens, s. 1-126

Adresy stron internetowych

- www.coraltravel.pl/Grecja/Zakynthos/hotel/ADMIRAL-ANEX-ARGASSI/10910/40-2703-24FF.html#region [24.03.2018]
- www.grecos.pl [25.03.2017]
- www.grecos.pl/przewodniki/przewodnik-po-zakynthos [07.04.2017]
- www.hcaa.gr/en/our-airports/kratikos-aerolimenas-zakynthos [05.11.2016]
- www.itaka.pl [25.03.2017]
- www.itaka.pl/nasze-kierunki/grecja/zakynthos.html [06.04.2017]
- www.r.pl [25.03.2017]
- www.r.pl/grecja/zakynthos [07.04.2017]
- www.r.pl/zakynthos-wczasy/admiral-argassi [07.04.2017]
- www.statistics.gr/en/interactive-map [01.01.2017]
- www.tui.pl [25.03.2017]
- www.tui.pl/wypoczynek/grecja/zakynthos [06.04.2017]
- www.wezyrholidays.pl [25.03.2017]
- www.wezyrholidays.pl/Grecja/Zakynthos/hotel/VILLA-KRINAS [07.04.2017]
- www.wezyrholidays.pl/img/region/81/Bez-nazwy-1.jpg [07.04.2017]
- www.zakynthos.gov.gr/zakynthos-island/genika/klimatika-meteorologika-kai-ydrologika-dedomena.html [30.12.2016]
- www.zakynthos.gov.gr/zakynthos-island/genika/paragwgiko-systima-oikonomika-stoixeia.html [09.02.2017]

Paradise Created, Paradise Found. Image of the Greek Island of Zakynthos in the Narrative of Tour Operators Residing in Poland

Key words: Zakynthos, Greece, tourist narratives, mass tourism, stereotypes

Abstract

Zakynthos, a small island in the western part of Greece, is one of the most popular tourist destinations off the coast of the Mediterranean Sea. The greater the number of vacationers, the more narratives presenting this place are made that in effect shape the expectations of tourists and influence their perception. The image of Zakynthos in holiday brochures differs from reality and is not reflected in the realities of the islanders. Narratives, answerable to the interests of the mass tourism industry, use a series of measures to create an alternative image of the world – they offer a vision of paradise to vacationers. The way the narration is built translates into the experience of tourists and the forms of organization of their rest, as well as affects the behaviour of the island's residents, who, becoming the subject of the description, seek to rebuild their own identity. This case study is based on over a dozen months of research conducted on Zakynthos.